

40 lat (1951–1991) Stacji Hydrobiologicznej w Mikołajkach

O historii i działalności Stacji Hydrobiologicznej w Mikołajkach (rys. 1) pisano na tych łamach dwukrotnie: obszernie z okazji 20-lecia (R y b a k 1971), skrótowo z okazji 25-lecia (G l i w i c z 1977). W tej sytuacji ograniczę się do przypomnienia podstawowych faktów: Stacja w Mikołajkach, powszechnie uznawana za kontynuatorkę przedwojennej Stacji Wigierskiej, powstała w 1951 r. Jej założycielem i wieloletnim kierownikiem był prof. Andrzej Szczepański. Początkowo była placówką Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, a od 1960 r. – jest placówką Instytutu Ekologii PAN. Jej obecnym kierownikiem naukowym jest dr Lech Kufel.

Rys. 1. Zabudowania Stacji Hydrobiologicznej w Mikołajkach (fot. L. Kufel)

Te i inne fakty z historii Stacji Hydrobiologicznej przypomniano podczas uroczystych obchodów jej 40-lecia, które odbyły się w dniach 5–6 września 1991 r. w Mikołajkach. Miały one bardzo bogaty i interesujący program, na który złożyły się sesje naukowe i imprezy towarzyszące. Obchody jubileuszowe uświetnili swoją obecnością przedstawiciele władz Polskiej Akademii Nauk (prof. R. Z. Klekowski), Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (dyr. R. J. Wiśniewski), władz wojewódzkich i miejskich. Uczestniczyło w nich ok. 80 osób, w tym trójka gości zagranicznych (Białoruś – 2 osoby, USA – 1). Uczestnicy krajowi stanowili 4 grupy: (1) obecni pracownicy stacji, (2) byli pracownicy Stacji, (3) obecni współpracownicy Stacji (uczestnicy zespołów badawczych pracujących w oparciu o Stację, w tym ekologowie lądowi), (4) byli współpracownicy Stacji. (Piszący te słowa należał do grupy czwartej – uczestniczył w badaniach hydrobiologicznych prowadzonych w Mikołajkach w latach 1959–1972.)

Sesję inauguracyjną, poza wystąpieniami oficjeli, wypełniła historia działalności i badań Stacji w minionym 40-leciu. Wysłuchaliśmy czterech wystąpień: (1) Wspomnień prof. L. Kuźnickiego (tekst odczytany przez prof. Z. Fischer-Malanowską) z pobytu na Stacji we wczesnych latach 50., kiedy to w kilkusobowej grupie prof. J. Dembowskiego prowadził badania nad behawiorem i autekologią larw chruścika *Molanna angustata*; (2) Bardzo osobistej relacji dr W. Szczepańskiej, która wspomagała nieżyjącego już, niestety, męża, prof. A. Szczepańskiego, w pionierskich pracach organizacyjnych i naukowych; (3) Obszerne referatu prof. Z. Kajaka o ponad 30-letniej aktywności badawczej Zakładu Hydrobiologii Instytutu Ekologii PAN i ściśle współpracującego Zakładu Hydrobiologii Uniwersytetu Warszawskiego, aktywności związanej ze Stacją w Mikołajkach; (4) Referatu dr. L. Kufla o badaniach środowisk podmokłych (głównie – makrofitów), prowadzonych przez zespół naukowy Stacji od połowy lat 60.

Druga sesja naukowa poświęcona była obecnej problematyce badawczej Stacji i zespołów współpracujących. Wygłoszono 7 krótkich referatów. Prof. A. Hillbricht-Ilkowska omówiła badania Zakładu Hydrobiologii Instytutu Ekologii PAN, prowadzone w zlewni rzeki Krutyni, a dotyczące transportu materii w całym układzie oraz barierowej i siedliskotwórczej roli ekotonów. Prof. Z. M. Gliwicz, wyłamując się z tematyki sesji, omówił udział Stacji w aktywności Zakładu Hydrobiologii UW (procent publikacji naukowych, prac magisterskich i rozpraw doktorskich wykonanych w oparciu o Stację). Doc. R. Chróst przedstawił prace zespołu mikrobiologów z Uniwersytetu Warszawskiego, prowadzone obecnie na Stacji w Mikołajkach. Dotyczą one ekofizjologii mikroorganizmów wodnych, a w szczególności – transformacji i zużycia materii organicznej przez bakterie heterotroficzne.

Doc. G. Bujalska mówiła o badaniach nad populacją nornicy rudej, prowadzonych na Wyspie Dzikiej Jabłoni na jeziorze Bełdany. Zainicjował je przez lata prof. K. Petruszewicz. Badania obecne, prowadzone przez kierowany przez nią zespół, obejmują m.in. problemy terytorializmu i wybiórczości pokarmowej. Z kolei doc. E. Dąbrowska-Prot omówiła badania Pracowni Bioindykacji Instytutu Ekologii PAN nad rolą tzw. „wysp leśnych” w krajobrazie (na przykładzie entomofauny), a dr A. Tatur – badania zespołu z Zakładu Ekologii Ogólnej Instytutu Ekologii PAN nad krążeniem pierwiastków w krajobrazie (obejmujące m.in. badania bagien oraz badania paleolimnologiczne).

W kończącym tę sesję referacie dr J. Ejsmont-Karabin przedstawiła obecną działalność naukową Stacji, realizującej – według jej dowcipnego określenia – Strategię Badawczą Zespołu Niekompletnego (m.in. monitoring ekologiczny Wielkich Jezior Mazurskich).

Uzupełnienie omówionych sesji stanowiły dwie wystawy: wystawa publikacji naukowych oraz – przygotowana przez dr. A. Karabina – wystawa fotografii z minionego 40-lecia Stacji (bardzo piękna, tyleż dowcipna co wzruszająca).

Program naukowy pierwszego dnia jubileuszowego spotkania zamknęła dyskusja na temat „Współczesne kierunki badań hydrobiologicznych”. (W rzeczywistości nazwano ją: konwersatorium, co powodowało zabawne przejęzyczenia; nawet w programie możemy przeczytać: konserwatorium.) Wprowadzenie do dyskusji stanowiły dwie wypowiedzi. Najpierw prof. A. Hillbricht-Ilkowska niezmiernie drobiazgowo i z entuzjazmem omówiła opracowane przez Amerykańskie Towarzystwo Ekologiczne priorytetowe kierunki badań ekologicznych na lata 90. Obejmują one trzy główne bloki tematyczne: zmiany globalne, biologiczną różnorodność oraz odnawialne układy ekologiczne. Każdy z nich dzieli się na kilka podpunktów, w które prelegentka usiłowała wmontować tematy polskich badań. Natomiast prof. Z. M. Gliwicz, zabierający głos jako drugi, odniósł się do tego programu z dużym sceptycyzmem. Stwierdził mianowicie, że jest to program utylitarny, nastawiony wyłącznie na użyteczność praktyczną wiedzy ekologicznej, na jej zastosowanie w dziedzinie ochrony środowiska. Tymczasem naprawdę interesujący i perspektywiczny, gwarantujący rozwój teorii, jest ściśle poznawczy aspekt ekologii. I takiej właśnie ekologii zdecydowany jest poświęcać swój wysiłek badacza.

Mimo zarysowania na wstępie dwóch tak bardzo kontrastowych poglądów, dalsza dyskusja – moim zdaniem – rozczarowała. Po prostu deklarowano poparcie dla jednego bądź drugiego stanowi-

ska (ewentualnie dowodzą, że rozbieżność między nimi nie jest duża). Uczynię to – z opóźnieniem – i ja, i wyznam, że znacznie bliższe są mi poglądy prof. Z. M. Gliwicza. Dodam może jeszcze uwagę, że skupiając się na przyszłościowych kierunkach badań ekologicznych nie trzymano się chyba ściśle zapowiedzianego w programie tematu dyskusji.

W drugim dniu spotkania odbyła się jeszcze jedna (trzecia) sesja naukowa pt. „Wpływ działalności człowieka na funkcjonowanie ekosystemów jeziornych”. Wygłoszono 7 referatów. Prof. S. Radwan omówił „Wpływ antropopresji na stosunki hydrobiologiczne w zlewniach Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego”; prof. B. Zdanowski – „Stan eutrofizacji i kierunki ochrony jezior Wigierskiego Parku Narodowego”; prof. Z. Kajak – „Eksperyment w badaniach limnologicznych”; dr G. Galkovskaja (Mińsk) – „Charakter współdziałań populacji wrotków w zespołach zooplanktonu”; dr A. Ostapenija (Mińsk) – „Wpływ awarii w Czarnobylu na ekosystemy jeziorne”; prof. A. Stańczykowska – „30-letnie badania nad ekologią małża *Dreissena polymorpha* (Pall.) na Pojezierzu Mazurskim”; wreszcie dr T. Ozimek – „Przebudowę roślinności zanurzonej w silnie eutrofizujących się jeziorach i jej konsekwencje dla ekosystemu”.

Jak widać z tej wyliczanki – problematyka referatów była zróżnicowana, a ich związek z tytułem sesji – nie zawsze ścisły. Zróżnicowana była też – co oczywiste – jakość merytoryczna i formalna prezentowanych referatów, co dotyczy zresztą wszystkich trzech sesji. Zdarzyło się i tak, że senne i apatyczne audytorium ożywił nie referent a... kot, który wskoczył niespodziewanie na stół prezydialny.

Zabrzmi to pewnie jak herezja, ale podczas mikołajskiej imprezy to nie program naukowy (zbyt przeladowany zresztą) był najważniejszy. Tak naprawdę liczył się fakt, że można było spotkać wiele dawno nie widzianych, a mile zapisanych w pamięci osób, i spędzić z nimi bardzo przyjemne chwile, co ułatwiały dopiero imprezy towarzyszące. A więc – bankiet. Trwał do rana, do tańca przygrywał zespół muzyczny, a ilość smakowitych potraw zaserwowanych przez ciągle taką samą p. Helenkę Stefanowicz była doprawdy oszałamiająca! Wspaniałym przerywnikiem był pokaz krótkiego filmu, nakręconego przez dr. K. Dusoge'a w latach 60., na którym uwiecznione zostały różne scenki z życia Stacji. (Boże, jacy my wtedy byliśmy młodzi!) O życiu Stacji w odległej przeszłości opowiadał też (złośliwie) archiwalny tekst Ekoludka z 1972 r. „O czym dwie sosny nad brzegiem Jeziora Mikołajskiego szumiały”, który przypomniał piszący te słowa.

Mimo kiepskiej pogody bardzo udana była wycieczka statkiem po groźnie wzburzonych Śniardwach i Bełdanach. Udana głównie za sprawą piwa „Pilsner”, dostępnego w barku pod pokładem. Wreszcie trzecią w tej grupie imprezą było ognisko nad brzegiem Jeziora Mikołajskiego, podczas którego brylował niezawodny dr K. Dusoge, przypominając różne uciężne zdarzenia z przeszłości, a świetny – mimo padającego momentami deszczu – nastrój uczestników podtrzymywały też napoje niejednokrotnie mocniejsze od piwa.

Organizacja tej sympatycznej imprezy – ponad wszelkie pochwały, do czego przyczynili się wszyscy pracownicy Stacji. Podejmowani byliśmy z wielką gościnnością i serdecznością, za co chciałbym złożyć specjalne podziękowania na ręce państwa Ireny i Lecha Kuflów oraz państwa Ireny i Jarosława Sawickich.

Tuż po przyjeździe na Stację, w wieczór poprzedzający jubileuszowe obchody, obejrzelśmy w telewizji „Kabaret Starszych Panów”. Sądzę, że w odczuciu starszych uczestników spotkania, do których miałem wątpliwe szczęście należeć, coś z atmosfery tego znakomitego spektaklu przeniosło się i na mikołajskie uroczystości. Bo niby to dużo radości i śmiechu, a jednocześnie – smutek i melancholijka... Że czas płynie nieubłaganie i że „już szron na głowie, już nie to zdrowie”. Niestety...

G l i w i c z Z. M. 1977 – Sesja Rady Naukowej Instytutu Ekologii PAN w Mikołajkach (12–13 IX 1976 r.) – Wiad. Ekol. 22: 109–110.

R y b a k J. I. 1971 – 20 lat Stacji Hydrobiologicznej w Mikołajkach (1951–1971) – Wiad. Ekol. 17: 435–438.

Eligiusz Pieczyński